

XORIJIY TILNI O'RGATISHDA TARJIMA VA REFLEKTIV TAFAKKUR O'ZARO BOG'LIQLIGI

Dilnoza Farhod qizi Farhodova

Xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17394978>

Annotatsiya

Ushbu maqolada xorijiy tilni o'rgatishda tarjima faoliyati va reflektiv tafakkurning o'zaro bog'liqligi tahlil qilinadi. Tarjima jarayoni nafaqat til o'rganishning lingvistik vositasi, balki o'quvchi tafakkurini faollashtiruvchi kognitiv faoliyat sifatida talqin etiladi. Maqolada tarjima mashg'ulotlari orqali o'quvchilarda tilni chuqur anglash, tahliliy fikrlash, o'z fikrini nazorat qilish va o'z-o'zini baholash kabi reflektiv ko'nikmalar shakllanishi yoritiladi.

Maqolada reflektiv tafakkur rivojining metakognitiv mexanizmlari va ularni tarjima strategiyalari bilan uyg'unlashtirishning o'quv jarayonidagi samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari tarjima faoliyatining chet til o'rganishda o'z-o'zini anglash, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirishdagi o'rni muhim ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tarjima, reflektiv tafakkur, metakognitiv rivojlanish, lingvistik kompetensiya, kognitiv yondashuv, mustaqil fikrlash, xorijiy til ta'limi.

Kirish qismi: Zamonaviy ta'lim tizimida xorijiy tilni o'qitish jarayoni nafaqat grammatik va leksik bilimlarni o'zlashtirishni, balki tafakkur, tahlil va refleksiya jarayonlarini ham faollashtirishni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, tarjima faoliyati o'quvchining tilni anglash va o'z fikrini tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi samarali vosita sifatida e'tirof etiladi. Tarjima jarayoni o'quvchidan ikki tildagi tuzilmalarni solishtirish, ma'nolarni anglash, qayta kodlash va kontekst asosida to'g'ri ifoda topishni talab etadi. Bu esa o'z-o'zidan reflektiv tafakkurning shakllanishiga zamin yaratadi.

Reflektiv tafakkur - bu shaxsning o'z fikrlash jarayonini anglash, tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyatidir. Xorijiy tilni o'rganishda bu jarayon til birliklarini ongli ravishda idrok etish, xatolarni tan olish va tilni kommunikativ maqsadlarda samarali qo'llashni ta'minlaydi. Tarjima mashg'ulotlari orqali o'quvchi o'z tafakkurini kuzatadi, qiyoslaydi va to'g'rilaydi, natijada metakognitiv ko'nikmalar mustahkamlanadi.

Bugungi kunda tarjima faoliyatini xorijiy til o'qitish jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va o'z-o'zini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri sifatida qaralmoqda. Shu bois, ushbu maqolada tarjima va reflektiv tafakkur o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ularning pedagogik va kognitiv asoslari hamda ta'limiy samaradorligi tahlil qilinadi.

Asosiy qism: Xorijiy tilni o'rganish jarayonida tarjima faoliyati o'quvchining nafaqat tilni egallash, balki tafakkurini shakllantirish va rivojlantirish uchun ham samarali vosita hisoblanadi. Tarjima orqali o'quvchi til birliklarini nafaqat yodlaydi, balki ularning mazmuni, konteksti va madaniy qiymatini anglay boshlaydi. Shu bois tarjima jarayoni reflektiv tafakkur bilan bevosita bog'liq bo'lib, o'quvchini o'z fikrlash faoliyatini tahlil qilishga, xatolarini anglashga va ularni to'g'rilashga o'rgatadi.

Reflektiv tafakkur - bu insonning o'z tafakkur jarayonini kuzatish, baholash va takomillashtirish qobiliyatidir. Til o'rganish kontekstida bu jarayon o'quvchining metakognitiv

rivojlanishini ta'minlaydi, ya'ni u o'z fikr yuritish uslubini, qarorlarini va til tanlovlarini anglay boshlaydi. Tarjima mashg'ulotlarida bu ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi: o'quvchi bir tildan boshqasiga o'tkazayotganda, semantik aniqlik, mantiqiy bog'lanish va kontekstual moslik haqida o'ylaydi. Bu esa refleksiyaning tabiiy ravishda yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Tarjima strategiyalarini o'qitishda to'g'ri tanlash ham muhim. So'zma-so'z strategiya grammatik tahlil va sintaktik moslikni anglashga yordam beradi; semantik strategiya esa ma'noni to'liq anglash va mantiqan to'g'ri ifodalashni o'rgatadi. Madaniy strategiya o'quvchiga tildagi milliy va madaniy qadriyatlarni tushunish imkonini beradi. Eng muhimi, ushbu strategiyalar o'quvchini o'z tarjima faoliyatini tahlil qilishga, ya'ni refleksiya jarayoniga undaydi. Masalan, ingliz tilidagi "Once in a blue moon" iborasini o'zbekchaga "juda kam hollarda" deb to'g'ri tarjima qilish uchun o'quvchi faqat so'zlarni emas, balki ularning idiomatik ma'nosini va madaniy konnotatsiyasini ham tushunishi lozim. Bunday holatlarda o'quvchi reflektiv tafakkur orqali "Bu ifodani to'g'ri talqin qildimmi?", "Ushbu ma'no o'zbek tilidagi kontekstga mos tushadimi?" degan savollarni o'ziga beradi. Bu jarayon — refleksiyaning amaliy shaklidir.

Shuningdek, tarjima mashg'ulotlari o'quvchilarni o'z fikrini nazorat qilish va o'z-o'zini baholash ko'nikmalariga o'rgatadi. O'qituvchi tomonidan berilgan tahliliy savollar, masalan: "Nima uchun bu variantni tanladingiz?" "Bu so'z kontekstda qanday ma'no beradi?" "Sizning tarjimangizda muallif ohangi saqlanib qolganmi?"

kabi reflektiv fikrlashni faollashtiruvchi usullar o'quvchini o'z fikrlash jarayonini anglashga undaydi.

Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalarni qo'llash tarjima jarayonida refleksiyaning yanada samarali qiladi. Sun'iy intellekt asosidagi tarjima dasturlari (Google Translate, DeepL, ChatGPT Translator va boshqalar) orqali o'quvchilar avtomatik tarjimalarni tahlil qilib, ularni inson tafakkuri asosida to'g'rilashga o'rganadilar. Bu jarayon metakognitiv refleksiyaning yanada kuchaytiradi - o'quvchi mashina xatolarini tahlil qilish orqali o'z tafakkurining to'g'riligini baholaydi va o'rganish strategiyasini takomillashtiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarjima faoliyati bilan muntazam shug'ullangan o'quvchilar semantik anglash, xatolarni tahlil qilish, ijodiy fikrlash va madaniyatlararo tafakkur ko'nikmalarini yaxshilaydi. Bunday yondashuv ularni nafaqat til o'rganishga, balki o'ylashni o'rganishga ham undaydi.

Umuman olganda, tarjima va reflektiv tafakkur o'zaro bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir. Tarjima orqali refleksiya faollashadi, refleksiya orqali esa tarjima samaradorligi ortadi. Natijada o'quvchi til bilimlarini ongli, tahliliy va ijodiy tarzda o'zlashtiradi. Shu bois, xorijiy tilni o'rgatishda tarjima faoliyatini reflektiv yondashuv bilan uyg'unlashtirish ta'lim samaradorligini oshirishning zamonaviy usuli sifatida e'tirof etiladi.

Xulosa: Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqadiki, tarjima faoliyati va reflektiv tafakkur xorijiy tilni o'rganish jarayonida o'zaro uzviy bog'langan hodisalardir. Tarjima mashg'ulotlari o'quvchining nafaqat lingvistik, balki kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. O'quvchi tarjima jarayonida o'z fikrlash uslubini anglaydi, o'z xatolarini tahlil qiladi va ularni tuzatish orqali o'z-o'zini nazorat qilish hamda tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini shakllantiradi.

Reflektiv tafakkur esa o'quvchiga o'z bilim jarayonini baholash, o'z ustida ishlash va o'z strategiyalarini takomillashtirish imkonini beradi. Shu bois tarjima faoliyati o'quvchini

mustaqil fikrlovchi, tahlil qiluvchi va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalaydi. Bu jarayon o'quvchining tilni chuqur anglashiga, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishiga va madaniyatlararo tafakkurini kengaytirishiga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'limda tarjima faoliyatini reflektiv yondashuv bilan uyg'unlashtirish o'qituvchiga o'quvchini faqat til o'rganuvchi emas, balki fikrlovchi va anglovchi shaxs sifatida shakllantirish imkonini beradi. Shu sababli, tarjima strategiyalarini reflektiv tafakkur asosida qo'llash xorijiy til o'qitish jarayonining innovatsion va samarali yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – B. 4.
2. Karimova D. Sh. Chet tillarni o'qitishda tarjima metodining lingvodidaktik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Abdullayeva, M., and M. Maxmudova. "Importance of legal education characteristics." *Science and Innovation* 1.7 (2022): 1311-1314.
4. Cook G. Translation in Language Teaching: An Argument for Reassessment. – Oxford: Oxford University Press, 2010.
5. Lado R. Language Teaching. – New York: Me Graw-Hill. –r. 147.
6. Botirova, D. B., Abdullayeva, M. R., & Khaydarov, I. Y. Ra'no Anvarovna Khaydarova, and Shaxnoza Sharofovna Sharofova. "Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity." *Journal Power System Technology* ISSN, 1000-3673.
7. Abdullayeva M.R. Xorijiy tillarning o'qitilishida sun'iy intellekt imkoniyatlari // "Harbiy ta'lim muassasalarida til o'rganishning harbiy samaradorligi va global hamkorlikni oshirish" Respublika ilmiy-amaliy anjuman. Chirchiq -2025. ISSN: 2181-3337. 2025/4. Volume1. Issue 1. Pages 41-45.